

Forfatter: Møller, Poul Martin

Titel: Skrifter i Udvalg

Citation: Møller, Poul Martin: "Skrifter i Udvalg", i Møller, Poul Martin: *Skrifter i Udvalg*, udg. af HANS BRIX ; SOPH. MICHAËLIS ; CARL S. PETERSEN ; POUL TUXEN , 1930, s. 432.
Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-moeller02val-shoot-idm140573401012480/facsimile.pdf> (tilgået 20. april 2024)

Anvendt udgave: Skrifter i Udvalg

- 150 *L. Kruse* (d. 1839) er Forfatter af en Række endnu i Tyverne meget læste Fortællinger, delvis i Stil med Rahsbecks »Prosaiske Forsøge« (1785—1806).
- 157 *Tre af Nutidens mest udmærkede Filosofer o. s. v.* Se herom Oplysningen til Afhandlingen om Udødeligheden.
- 165 *Ethiske Profiler i den theofrastiske Smag.* Den græske Skribent Theofrastos (fra 4. Aarh. f. Chr.) har forfatter en Samling »Ethiske Karakterer«, hvori han, der tillige er Forfatter til en Plantebeskrivelse, beskriver de Typer, der forekommer i Komediedigtningen.

TANKER OVER MULIGHEDEN AF BEVISER FOR MENNESKETS UDØDELIGHED.

Som Lærer i Filosofien først ved Kristianias, senere ved Københavns Universitet følte Poul Møller det som sin Pligt at gøre et grundigt Studium af Hegels Filosofi, som den Gang beherskede hele Nordeuropa og i Danmark var indført af J. L. Heiberg. I denne Tid producerede han intet, og da han endelig i *Maanedsskrift for Litteratur*, 17. Bd., 1837, offentliggjorde sit første betydelige filosofiske Arbejde, den her trykte Afhandling om Udødeligheden, fandt man heri et afgørende Brud med Hegels spekulative Idealisme.

Det havde altid været vanskeligt for Poul Møller, der i sin Tænken som i sin Digten har sin Styrke ved det personlige Indskud i Arbejdet, at følge den abstrakte Tankes Bevægelse i Hegels System, der levner Personligheden en ringe Plads som Gennemgangspunkt i Ideens Udvikling. Han ønskede som Grundlag for det filosofiske System en reel Livsanskuelse, der kunde gøre Personligheden med alle dens Evner og Kræfter Fyldest. I Hegels Skole var den danske Filosof altid Hegelianer imod sin Villie. Men hvad der fremkaldte det kraftige Udbrud af denne længe nærede Opposition imod Hegels Filosofi, hvoraf der findes talrige Spor i Forfatterens Aforismer, var en personlig Oplevelse. Et halvt Aar efter sin Hustrus Død skriver han til hendes Moder: »Den sørgelige Skilsmisse, som vi have oplevet, har hos mig gjort Tanken

om et andet og højere Liv meget mere levende og nærværende, end den nogensinde før har været«. Da nu tillige Spørgsmaalet om den personlige Udødelighed i Aarene efter Hegels Død (1832) stod paa Dagsordenen i den filosofiske Diskussion, følte Poul Møller sig kaldet til at nedskrive nogle »Tanker over Muligheden af Beviser for Menneskets Udødelighed med Hensyn til den nyeste derhen hørende Litteratur« til Orientering for sig selv og sine Landsmænd. Efter i den første og største Artikel at have fremsat sin egen Mening om denne Sag giver han i Afhandlingens sidste, her udeladte, Del et kritisk Referat af de nyeste tyske »Beviser« for Sjæleens Udødelighed uden at føle sig tilfredsstillet af noget af dem, af den yngre Fichtes fysiologiske saa lidt som af Weiszses æstetiske og allermindst af Göschels hegelske spekulative (se S. 157). Et saadant Bevis kan efter hans Mening kun gives i Udviklingen af en konkret Verdensanskuelse, hvis Gyldighed ene beror paa dens fuldstændige Fremstilling. En saadan naaede Poul Møller aldrig at faa udført. Hans Afhandling, den sidste han fik skrevet, er i Litteraturens Historie en Indledning til og Forudsætning for den Personlighedsfilosofi, paa hvis Fremstilling Søren Kierkegaard begyndte kort Tid efter sin Vens og Lærers Død.

- 170 *Tesis eller Antitesis* betegner her efter Kants Sprogbrug den bekræftende og den benægtende Paastand (= Positionen og Negationen S. 175). S. 182 bruges Ordene derimod i den hegelske Betydning: Sætningen og Modsætningen i Begrebets Udvikling.
- 178 *En af vore berømte Videnskabsmænd*, nemlig Rektor O. Wørm i de i Nyt teologisk Bibliotek 19. Bind trykte Brev. Den omtalte Bemærkning synes at have staaet i Brevet S. 278 til den senere Rektor Rosendahl, hos hvem Poul Møller vistnok har set Originalen, men at være udeladt i Trykken.
- 179 *En kompendiøs Naturfilosofi o. s. v.*, Dværgen Pystrichs Fremstilling af sin Naturopfattelse i Begyndelsen af 2. Sang af Ingemanns Digt »De sorte Riddere« (1814).

- 182 *Auroras Ægtemand*. Tithon, der efter det græske Sagn »fik Aurora til sin Mage« (I, 109), opnaede Udødelighed, men da Gudinden havde glemt at bede om evig Ungdom for sin Elskede, visnede hans Lemmer langsomt hen.
- 185 *Nye Betegnelser* o. s. v. især i Titlen paa I. H. Fichtes ovenfor omtalte Værk: »Die Idee der Persönlichkeit oder der individuellen Fortdauer«, Smlgn.: »Han vilde gjerne vide, hvad de nyeste Filosofer tænkte om — Individualitetens Regeneration eller Personlighedens Palingenesi. Kun i saadanne lærdklingende Skoleord vilde han, lige som maskeret, nærme sig hvad der egentlig laa ham paa Hjærtet«. (Ingemanns Event. og Fort. V, 145).
- 185 Anm. Digtet »Charlotte Bull« af T. Algreen-Ussing (se ovenfor S. 419) findes i »Harpen« 1824 Nr. 49 og slutter, i øvrigt med et Udtryk fra Oehlenschlägers »Bjarkemaal«:
- Ak! Hvad er vel hele Livet
andet end et Pust i Sivet
og et farvet Bølgeskum?
- 188 *Bindet af en Nummerbog*, d. e. den straks efter nævnte numererede Lejebiblioteksroman. »Bare du ikke arbejder altfor meget! — Læg dig paa din Sofa med en Nummerbog i Haanden«. (Mindeblade om Oehlenschläger S. 258).
- 189 *Campes Ledstraad* er den kendte Pædagog »Versuch eines Leitfadens beim christlichen Religionsunterricht für die sorgfältiger gebildete Jugend«, som 1793 var bleven oversat paa Dansk og brugtes i Skolerne.
- 190 *En stærk Aand*, gammeldags Udtryk for: Fritænker (esprit fort).
- 191 *Fichte* er den ovenfor (S. 433) som den yngre Fichte omtalte Søn af J. G. Fichte, ved Navn I. H. Fichte.
- 194 *Moses Mendelssohn*, den kendte Populærfilosof, søger i *Phädon* (1767) at bevise Sjælens Udødelighed.
- 203 *Sensu strictissimo*, i snævrreste Forstand.
- 204 *Den i Samfundet levende og voksende Tradition*. Med denne Fremstilling af Traditionens Betydning i det aandelige Livs Udvikling maa sammenlignes Afhandlingen over populære Ideers Udvikling. Samme Tankegang findes tillige i Indledningen til en latinsk Afhandling

- af Forfatteren fra 1823: *De invidia diis ab Herodoto et æqualibus attributa*.
- 212 Anm. J. B. Schad (d. 1834) i »Geist der Philosophie unserer Zeit« (1800); *Hintichs* (se Anm. t. S. 140) i »Grundlinien der Philosophie der Logik« (1826).
- 217 *Kristelig Livsanskuelse*. I Overensstemmelse med dette Udtryk kaldtes Poul Møller af den Præst (A. N. C. Smith ved Frue Kirke), der talte ved hans Kiste, »en kristelig sindet Mand«.
- 223 *Jean Paul*, i Skriftet *Das Kampanerthal oder die Unsterblichkeit der Seele* fra 1798.
- 228 *Peisithanatos*, d. e. den, der overtaler til at dø, kaldte man Hegesias fra Alexandria (3. Aarh. f. Chr.), især paa Grund af hans Skrift »Selvoppgiveren« (Ἀποκατερόν).
- 229 *Opgivet den abstrakte Panteisme* som Schelling og især Steffens.
- 235 *Kødets Evangelium*, som Heine kalder det, i Indledningen til »Die romantische Schule«, hvor han vender sig imod »Fordømmelsen af Kødets« i den katolske Religion og forsvarer Nydelsen af Jorden, »den skønne Guds-Have, vor umistelige Arvedel«. (Sämtl. Werke ved E. Elster V, 2172). — *De lo med fremmede Ansigter*, Odysseen XX, 347 jvfr. Anm. til S. 130.
- 236 *Man behøver jo desuden blot at erindre sig o. s. v.* Poul Møller er ikke bleven var, at den samme Indvending kunde gøres mod hans egen Indskrænkning af Traditionen til kun at gælde den kristelige Bevidsthed.
- 239 *Tertium cognitionis genus*, en tredje Art af Erkendelse.
- 241 *Et Værk af Arthur Schopenhauer*. Die Welt als Wille und Vorstellung. (Forf. Anm.). Schopenhauer var ikke Professor, men havde en Tid virket som Privatdocent ved Universitetet i Berlin. — I Værkets sidste Bog, der handler om Ophævelsen af Viljen til Livet, omtaler Schopenhauer den buddhistiske Lære om Nirvana (Udslukning).
- 250 *Roser fra Paradis*, se I, 175 m. Anm. — *Det berlinske Tidsskrift* o. s. v. er Bruno Bauers Zeitschrift für speculative Theologie (1836—38).

STRØTANKER.

STRØTANKER FRA KINAREJSEN.

- Poul Møller havde, da han begyndte sin kinesiske Rejse, i Sinde at skrive en Dagbog undervejs, men opgav snart Forsøget (S. 408). I Stedet valgte han at give sine Rejseindtryk og Oplevelser en friere Form i de ovenfor trykte »Optegnelser paa Kinarejsen« og vænnede sig i sin Ensomhed snart til at nedskrive saadanne Tanker og Indfald, som han i København plejede at meddele Kammeraterne til Drøftelse; saaledes opstod, som en Fortsættelse af Konversationen i Studenterkresen, *Strøtankerne*. Af disse Strøtanker, der fra nu af er Traaden eller Strømmen i Poul Møllers Forfatterskab, findes fra Kinarejsen en anseelig Samling, de tidligste i den forulykkede Dagbog, hvoraft Optegnelserne udviklede sig, det langt overvejende Antal nedskrevne paa løse Lapper. Paa et Par nær er de alle trykt i *Udg.* Ogsaa i denne Udgave er saa godt som den hele Samling optagen. Foruden nogle personlige Bemærkninger indeholder den en Del Iagttagelser af Livet, et lignende Antal Domme om Kunst og Kunstnere, nogle faa Betragtninger af religiøs, en halv Snes af filosofisk og et Par af filologisk Indhold. I denne Rækkefølge er Afortsættelserne her trykte.
- 255 *Anjers Liverpool, Hs. og Udv. Skr.; Udg. Augustinus'*. Havnebyen Anjer paa Java omtales S. 47.
- 255 Πνευματική, ψυχική, σωματική (nytestamentligt Græsk), d. e. den aandfulde, den sjælfulde og den kødfulde Afdeling.
- 258 *En Tosse, som har læst lidt i Knigge*, hvis Skrift »Über den Umgang mit Menschen« fra 1788 i hundrede Aar udkom i talrige Oplag.
- 260 *Plebiscita, Vedtægter paa Almueinget (concilia plebis)* i det gamle Rom.
- 261 *Asmodæus* er den onde, vellystige Aand i Tobias' Bog. — *Den scatiniske Lov* satte Straf for unaturlig Utugt. — *Der gives et Tilfælde i det daglige Liv*, samme Husraad giver Frits i Novellen I, 302.
- 266 *Forestillingerne tage for sig som vilde Heste*, der »tager af Sted« eller »tager paa Vej«, d. e. løber løbsk.